

tarihçileri Umâre el-Yemenî ve Ceyyâş b. Necâh'ın eserlerinden bilgi nakletmiştir. Yazdıklarında genellikle kendi gözlem ve tecrübelerine dayanmakla birlikte Mes'ûdî ve Bîrûnî'nin kitaplarından faydalanmış ve ayrıca genellikle isimlerini açıkladığı başka müelliflerden de alıntılar yapmıştır. İbnü'l-Mücâvir'in eseri, Aden'in meşhur tarihçisi Ebû Mahreme (Bâ Mahreme) lakabıyla tanınan Ebû Muhammed Abdullah et-Tayyib b. Abdullah'ın (ö. 947/1540) *Târîhu şağri 'Aden'*ine önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Târîhu'l-müstebşir'in üzerine Batı dünyasının dikkatini ilk defa 1864 yılında, Arabistan'ın yollarını tanıtırken bu kitaptan çok faydalanan Aloys Sprenger çekmiş, F. M. Hunter da 1877'de yayımladığı Aden hakkındaki kitabına eserin büyük bir bölümünün tercümesini koymuştur. Daha sonra Carlo de Landberg kitabın bazı bölümlerini Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamış (*Etudes sur les dialectes de l'Arabie méridionale*, I-II, Leiden 1901-1913), Gabriel Ferrand da Aden hakkında verdiği bilgileri Fransızca'ya çevirmiştir (*JA*, XIII [1919], s. 471-483). Oscar Løfgren, önce kitabın Aden'le ilgili kısmını Ebû Mahreme'nin *Târîhu şağri 'Aden'*ile birlikte (Leiden 1936), daha sonra da tamamını *Şifatü bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve ba'zi'l-Hicâz* adıyla (Leiden 1965) neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mücâvir, *Şifatü bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve ba'zi'l-Hicâz* (nşr. Oscar Løfgren), Leiden 1951, s. 352; Münzirî, *et-Tekmilâ*, I, 141; II, 30-31; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 20; VII, 342; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Ğusûnü'l-yânî'a* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1977, s. 19-25; Zehebî, *el-İber*, V, 370; a.m.f., *el-Mu'tin fi tabakâti'l-mu-haddîşîn* (nşr. Hammâm Abdürrahîm Saîd), Amman 1404/1984, II, 220; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 41; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 33; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 417; Brockelmann, *GAL*, I, 634; *Suppl.*, I, 883; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 349-351; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târihi'l-Yemen fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 123-124; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihîne'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 121; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihün*, Beyrut 1979, II, 295, 361; Beşîr İbrâhîm Beşîr, "İbnü'l-Mücâvir", *Dirâsât fi târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye: Meşâdiru târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye*, Riyad 1979, I/2, s. 41-60; Abdurrahman Hamîde, *A'lâmü'l-coğrafiyyine'l-'Arab ve muhtetafât min âşârihim*, Dimaşk 1416/1995, s. 436-446; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih - Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 157-158, 279; Ca'fer el-Hasenî, "İbnü'l-Mücâvir", *MMIADm.*, XXXII (1957), s. 383-385; G. Rentz, "İbn al-Mudjâwir", *EI*² (İng.), III, 880-881; Ebü'l-Hasan Diyânet, "İbn Mücâvir", *DMBİ*, IV, 581-582.

EYMEN FUÂD SEYYİD

İBNÜ'L-MÜDEBBİR, Ebü İshak

(أبو إسحاق ابن المدبّر)

Ebü İshâk (Ebü Yüsr) İbrâhîm b. Muhammed b. Ubeydillâh b. el-Müdebbir (ö. 279/893)

Abbâsî veziri, edip ve şair.

Sâmerrâ'da doğdu. Öğrenimini burada tamamladı. Bir süre sonra kâtip ve münşî olarak tayin edildi. Görevini ciddiyet ve titizlikle yapması Halife Mütevekkil-Alellah'ın dikkatini çekti. Halifenin ona değer verip kendilerine tercih etmesi başta Vezir Ebü'l-Hasan İbn Hâkân olmak üzere devlet adamlarının kıskançlığına yol açtı. Bu sebeple halifenin gözünden düşürülmeye çalışıldı. Sonunda vezirin tahrik ve teşvikile kardeşi Ebü'l-Hasan Ahmed İbnü'l-Müdebbir'le birlikte tutuklanarak hapse atıldı. Yaklaşık bir yıl sonra serbest bırakılınca Ahvaz'ın harâc âmilliğine tayin edildi. Kötü şartlarda çalıştırıldıkları için isyan etmiş olan Zenciler (Zenc) Ahvaz'a girdiklerinde onların eline esir düştü ve bütün servetine el konuldu (12 Ramazan 256/13 Ağustos 870). Ertesi yıl hapsedildiği yerden kurtulmayı başardı. 269'da (882) Halife Mu'temid-Alellah tarafından vezir tayin edildiyse de bir süre sonra görevinden alındı. Halife Mu'tazid-Billâh döneminde Bağdat'ta Dîvânü'd-diyâ'ın başına getirildi. Ardından Sâmerrâ'dan ayrılıp Mısır'a gitti. 16 veya 17 Şevval 279'da (9 veya 10 Ocak 893) orada öldü.

İbnü'l-Müdebbir'in kaleme aldığı *er-Risâletü'l-'azrâ fi mevâzîni'l-belâğa ve edevâti'l-kitâbe* adlı risâle Muhammed Ali (*Resâ'ilü'l-bülegâ* içinde, Kahire 1326, 1330, s. 176-193), Ahmed Zeki Mübârek (*Étude sur la "Lettre vierge" d'Ibn al-Mudabbir*, Paris 1931, Kahire 1350/1931) ve Ahmed Zeki Saffet (*Cemheretü resâ'ili'l-'Arab fi 'uşûri'l-'Arabiyyeti'z-zâhire* içinde, Kahire 1962, IV, 176-211) tarafından yayımlanmış, daha sonra da ofset baskısı yapılmıştır. İbnü'l-Müdebbir bu risâlesinde kitâbet teknikleri ve kuralları, kâtibin kendisini yetiştirirken hangi kaynaklardan faydalanması gerektiği, kâtipte bulunması icap eden ahlâkî ve fizikî özellikler, yazı aletlerinin onarımı ve kullanımıyla kâğıtın hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda iyi bir şair olan İbnü'l-Müdebbir'in şiirleri *Kitâbü'l-Eğâni* ve *Mu'cemü'l-üdebâ*³ gibi kitaplarda yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IX, 472-473, 477; X, 31; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1986, XXII, 160, 162, 179, 183; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*³, Kahire 1924, I, 292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 187, 237, 242, 460; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 152-153; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 a 936*, Damas 1959, I, 279, 280, 316, 338; W. Werkmeister, *Quellenuntersuchungen zum Kitâb al-'Iqd al-Farid des Andalusiers Ibn 'Abd-rabbih (246/860-328/940)*, Berlin 1983, s. 175-182; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 60; H. L. Gottschalk, "İbn al-Mudabbir", *EI*² (İng.), III, 880; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Müdebbir", *DMBİ*, IV, 593-594.

MUSTAFA ZEKİ TERZİ

İBNÜ'L-MÜDEBBİR, Ebü'l-Hasan

(أبو الحسن ابن المدبّر)

Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ubeydillâh b. el-Müdebbir (ö. 270/883-84)

Abbâsî devlet adamı, edip ve şair.

Sâmerrâ'da doğdu. Öğrenimini Abbâsî hilâfetinin merkezi olan bu şehirde yaptı. Halife Vâsiq-Billâh döneminde (842-847) Dîvânü'l-ceyş'i yönetti. Daha sonra Mütevekkil-Alellah'ın (847-861) halifeliğinin ilk yıllarında vezir nâibi olarak divanların kontrolünü üstlendi. Aynı zamanda şair olduğundan Halife Mütevekkil'in kendisine özel bir ilgi göstermesi onu sarayda etkili bir konuma getirdi. Münşî ve kâtip olan kardeşi İbn Ebü İshak İbrâhîm de halifenin yakın çevresinde yer alıyordu. Bu durum, Vezir Ubeydullah b. Yahyâ b. Hâkân'ın onları kıskanmasına sebep oldu. İki kardeşi gözden düşürmek için halifeye Ebü'l-Hasan'ın çok miktarda serveti olduğunu ve bu serveti kardeşi Ebü İshak İbrâhîm'in yanında sakladığını söyleyerek hapse atılmalarını sağladı (240/854).

Ebü'l-Hasan İbnü'l-Müdebbir, bir yıl sonra hapisten çıkınca Dimaşk mescidlerinin yöneticiliğine getirildi. Ardından Ürdün ve Dimaşk bölgesine haraç âmilî tayin edildi. 247'de (861) Mısır haracının idaresiyle görevlendirildi. Bu görevi sırasında harâcî mallardan alınan verginin yanı sıra başka bir vergi daha ihdas eden İbnü'l-Müdebbir, Mısır'ın vergiye tâbi mallarını "harâcî emvâl" ve "hilâlî emvâl" diye ikiye ayırdı. Onun yönetiminde ve ondan sonraki dönemde hilâlî emvâl "mevâfık" ve "meâvin" adlarıyla anılmaya başlandı. Hayvanların otlatıldığı yerler için "merâi", deniz ürünleri için "mesâyid" adını verdiği vergiler koydu. 254 (868) yılında Ahmed b. Tolun, Mısır Valisi Bayık Bey'in vekilî sıfatıyla Fustat'a girdiğinde